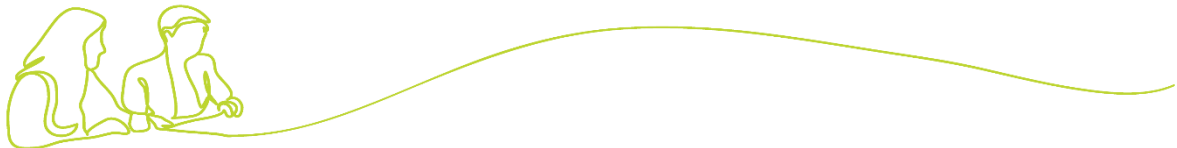

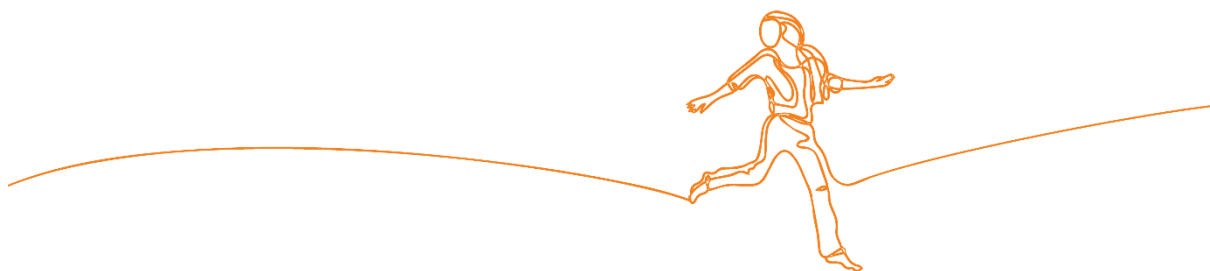
»Posadimo drevo« ob 60. obletnici delovanja Ljudske univerze Ajdovščina

Ljudska univerza Ajdovščina v letu 2019 obeležuje 60. obletnico svojega delovanja. V tem času smo s številnimi predavanji, delavnicami, izobraževalnimi programi, seminarji, okroglimi mizami in strokovnimi dogodki širili znanje med ljudi. Del te uspešne zgodbe predstavljajo tudi prebivalci vseh krajevnih skupnosti v Občini Ajdovščina, zato smo si jih želeli vključiti v naše praznovanje.

Drevo lahko predstavlja simbol človeške povezanosti z naravo in nas spominja na osnovne vrednote, ki ostajajo v toku časa nespremenjene. Drevesa sodelujejo pri ustvarjanju naše zgodovinske in kulturne dediščine in odkrivajo naš odnos do narave, pogosto pa jih posadimo ob kakšnem pomembnem dogodku, da bi nas spominjalo nanj in bilo obenem pričevalec prihodnjim rodovom. Prav zato smo se ob visokem jubileju, ki ga obeležujemo, odločili, da v vsaki izmed 27 krajevnih skupnosti Občine Ajdovščina posadimo drevo in na takšen način pustimo poseben pečat. Pečat, ki predstavlja simbol znanja in krepitve učeče se skupnosti.

V marcu in aprilu smo v družbi prebivalcev posameznih krajevnih skupnosti tako posadili vseh 27 dreves. Vsaka krajevna skupnost si je izbrala svojo vrsto drevesa in kraj, kjer bo drevo stalo. Tako verjetno ni naključje, da so se npr. v Budanjah odločili za marelico ali pa da so Lokavčani izbrali češnjo. Številne krajevne skupnosti so se odločile za saditev oljk in lip, nekatere so izbrale jablane, hruške, murve ali hrast. Gre za drevesa, ki imajo na Slovenskem že dolgo tradicijo in zgodovinski pomen. V nadaljevanju si lahko preberete več o vseh vrstah dreves, ki smo jih v okviru naše akcije zasajevanja dreves ob 60. obletnici delovanja Ljudske univerze Ajdovščina posadili.

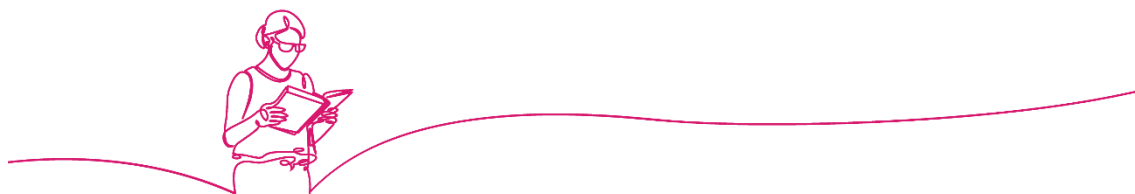
JABLANA (*Malus domestica* Borkh)

Žlahtna jablana je medvrstni križanec in pri njenem nastanku je sodelovalo več vrst. Njena domovina je verjetno Kavkaz ali širše območje osrednje Azije, kjer lahko še danes najdemo številne oblike divjih jablan. Žlahtno jablano so v Evropo zanesli Rimljani in druga seleča se ljudstva. S spontanim križanjem in mutacijami so se znotraj žlahtne jablane pojavili sejanci, ki so jih ljudje že v kamenu dobi nabirali in presajali v bližino bivališč. Cepljenje so poznali že nekaj sto let pred našim štetjem, njegov razvoj pa je pomenil tudi razmnoževanje sort.

Jablana dobro uspeva v globokih, zmerno rodovitnih in odcednih tleh, najbolj pa ji ustrezajo zmerno kislila in zmerno vlažna tla. Mrzla in mokra rastišča niso primerna, na lahkih tleh pa dobro uspeva le z namakanjem. Dobro rodi tudi na težjih glinastih ali ilavnato-glinastih tleh, če so spodnji sloji prepustni za vodo. Jablani preveč apnena tla ne ustrezajo. Na revnih tleh bodo bolje uspevale rastline na krepkejših koreninskih podlagah. Jablana je samoneoplodna sadna vrsta, za dober pridelek je dobro, da so v bližini še druge jablane, da je zagotovljena navzkrižna oprашitev. Opráševalna sorta naj ne bo oddaljena več kot 25 metrov od glavne sorte.

Jablana brez večjih težav prenese nizke temperature, do -25°C , zdrži pa tudi visoke temperature, do 35°C . Najbolj ji prija zmerno toplo podnebje z enakomerno razporejenimi padavinami čez vse leto. Večina sort uspeva do višine 600 metrov. Za lepo obarvane plodove potrebujemo jeseni lepo vreme ter velike razlike med nočnimi in dnevnimi temperaturami.

Jablano lahko gojimo v več različnih gojitvenih oblikah. Lahko jo vzgojimo v obliko kordona, pahljače, špalirja in najrazličnejše oblikovana prostostoječa drevesa. Srednjedeblne oblike z nerazvejanim deblom so lahko lepa okrasna drevesa, ki bodo že ob neznatnem obrezovanju solidno obrodila.

ČEŠNJA (*Prunus avium* L.)

Prvi dokazi o češnjah kot pomembnem živilu segajo v obdobje 4000 - 5000 let pr.n.š.. Grški zapisi dokazujejo, da so češnje pridelovali tudi zaradi lesa. Češnja je nastala v maloazijskem rodovnem središču, ki zajema območja S. Irana in J. Kavkaza ter Črnega in Kaspijskega morja. Počasi se je potem širila na druga območja in v Evropo. Divja češnja je v velikem številu zastopana po slovenskih gozdovih, pojavlja se v različicah s temnim in svetlim lubjem. Da so bile češnje na našem območju razširjene že davno, dokazuje tudi poimenovanje številnih slovenskih krajev (npr. Češnjice, Črešnjevec,...). Poleg češnje je v Sloveniji razširjena tudi rešeljika, ki je primerna kot podlaga za bazična tla.

Češnja je prilagojena okoljskim razmeram mediteranske in zmerno tople klime. Dobro prenaša zimski mraz, vendar lahko pride zaradi nizkih zimskih temperatur tudi do poškodb, ki so odvisne od sorte, podlage, prehranjenosti rastline in dozorelosti lesa. Ustrezajo ji odprte zračne lege, kjer ni nevarnosti spomladanskih pozeb. V času cvetenja in brstenja je občutljiva na pozebo brstov in cvetov, med cvetenjem pa ji ustreza toplo vreme. Dobro uspeva v odcednih srednje težkih tleh z rahlo kisló do nevtralno reakcijo. Češnja ne prenaša zastajanja vode v tleh, dobro je prilagoditi izbiro podlage lastnostim tal. Najbolj ji ustreza enakomerna razporeditev padavin v času rastle dobe, med cvetenjem in zorenjem plodov pa so padavine nezaželene. Padavine v času cvetenja onemogočajo oprášitev in zmanjšajo možnost oploditve, padavine med zorenjem pa povzročajo pokanje in gnitje plodov. Za gojenje češenj so primerna zmerno rodovitna tla na zavetrnih rastiščih.

Češnje so primernejše za svežo porabo, uporabljajo se tudi za predelavo, vendar jih v Sloveniji v zadnjih letih ne pridelamo dovolj niti za svežo porabo.

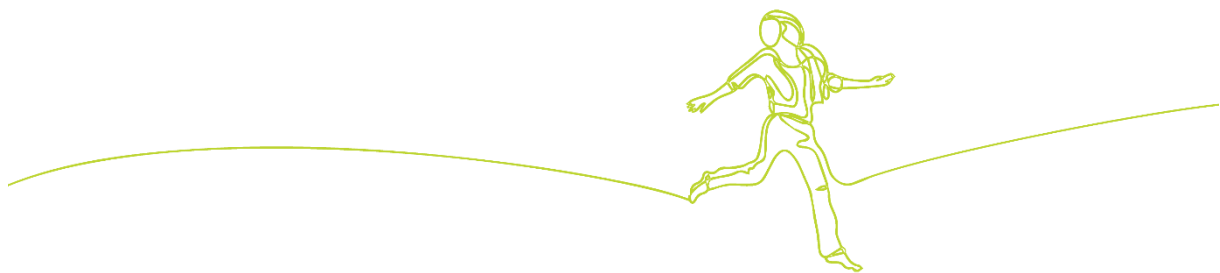
HRUŠKA (*Pyrus communis* L.)

Iz rodu *Pyrus* je opisanih 60 vrst, vendar imajo samo nekatere pomembnejšo vlogo v sadjarski pridelavi. Rod *Pyrus* izhaja z območja Azije in Evrope, vrste tega rodu pa so izvirne, avtohtone samo na severni polobli v Evropi, Afriki in Aziji, medtem ko v Ameriki niso našli nobene vrste iz tega rodu. Sorte hrušk, ki jih gojimo v Sloveniji in jim pravimo tudi evropske hruške, so nastale iz vrste *Pyrus communis* in njenih podvrst.

Najpogostejši omejujoči dejavnik pri gojenju hrušk so kakovost zemljišča, nizke temperature, premalo padavin, pomladne pozebe in vetrovnost. Sorte hrušk, cepljenih na sejancu, prenesejo med zimskim mirovanjem temperature do - 25°C, če nizke temperature na trajajo dalj časa. Če so hruške cepljene na kutino, prenesejo do -15°C, če so tla pri nizkih temperaturah pokrita s snegom in ne pihajo vetrovi. Odpornost na nizke temperature je predvsem odvisna od splošnega stanja drevesa. Hruška bolje prenaša visoke poletne temperature kot jabolana. Kakovost plodov je bistveno boljša v toplejših območjih s toplimi poletji. Drevesa hrušk so dokaj vzdržljiva v suši, vendar je količina in kakovost

pridelka boljša, če so drevesa dobro preskrbljena z vodo. Vzdržljivost dreves ob pomanjkanju vode je odvisna tudi od podlage in časa zorenja hrušk. Hruške, cepljene na sejancu, so občutljive na visoko raven podtalnice, cepljene na kutino pa imajo plitvejši koreninski sistem v primerjavi z drugimi drevesi. Poleg vlage v tleh je pri hruški zelo pomembna sorazmerna zračna vlaga, še zlasti med oprahčevanjem in oploditvijo ter razvojem plodu. Hruške najbolje uspevajo v tleh, katerih Ph reakcija je od 5,6 – 6,5, vsebnost aktivnega apna pa do 4 %.

Pri hruškah obstajajo sorte, ki so nagnjene k razvoju plodov brez oploditve. Te tudi ob manj ugodnih vremenskih razmerah razvijejo plodove, zato imamo na drevesu še vedno pridelek, ki ga drugače ne bi bilo ali pa bi bil manjši. Hruške so po značilnosti rasti in tudi morfoloških značilnostih krošnje zelo primerne za oblikovanje. Večina gojitvenih oblik hrušk je nastala v 17. in 18. st., skozi čas pa so se spreminjale in izpopolnjevale.

LIPA (*Tilia Platyphillos*)

Lipa se kot drevo življenja pojavlja v Srednji Evropi zlasti na območju severnega Jadrana, Alp, Tater in zgornjega Podonavja - povsod tam, kjer so še pred Rimljani živeli Veneti in Vendi. Slovenci smo nedvomno najbližji ostanek nekdanjih Venetov ali Vendov. Pri njih je veljala lipa kot mistično drevo življenja, drevo zdravja, sodno drevo, drevo zmage, drevo rodovitnosti in kot družabno ali plesno drevo. Zbori in pravde pod lipo so bili del starega državnega prava Karantanije. Še v srednjem veku ni bilo po slovenskih krajih nobene cerkve, nobenega gradu, vasi, trga in mest brez lipe, kar povsem odgovarja dejstvu, da je ta za Slovence sveto drevo. Vseskozi je bila deležna visokega spoštovanja vseh narodnih slojev, ne le pri kmetu, temveč tudi pri plemstvu in meščanstvu. Lipa je izrazito prisotna v številnih slovenskih ljudskih ali narodnih pesmih ter legendah. Še posebej je prisotna v legendi o Kralju Matjažu, ki pooseblja slovenski narod in zgodovino. Izmed mnogih dreves v Srednji Evropi ni, razen lipe, nobenega drevesa, ki bi bilo tako zdravilno, cvetoče in dišeče.

Doseže do 30 m višine in na prostem oblikuje zelo veliko krošnjo, zaradi česar sodi med mogočnejša drevesa. Njena življenjska doba je vse tja do 500 let. Deblo je ravno in ima sivorjavo skorjo, drevo ima močno razvit koreninski sistem, pri katerem prednjačijo stranske korenine, ki zrastejo globoko v tla. Ker zelo rada odganja iz panja, je pri zelo starih drevesih običajno skupaj zaraščenih več debel, mladi poganjki pa so gladki, rdečerjavi. Njeni listi so široki, dolgi od 7 do 15 cm, nepravne srčaste oblike, na koncu zašiljeni in na robu drobno nažagani. Pecelj je dolg do 5 cm in dlakav, zgornja plast je pokrita s tankimi dlačicami, spodnja pa ima v žilnih kotih šope dlak. Cvetovi so združeni v socvetja in imajo podolgovate krilate 5 do 12 cm dolge ovršne liste. Lipa cveti v mesecu juniju, njen plod pa je olesenel peterorob orešek. Vsak orešek vsebuje eno ali dve semeni. Raste v listnatih in mešanih gozdovih srednje in južne Evrope.

Najpogosteje se uporablja lipovo cvetje (*Tiliae flos*). Nabiramo komaj odprte cvetove, tako navadne lipe kot lipovca, skupaj z ovršnimi listi in uporabljamo sveže posušeno drogo. Včasih so za zdravljenje ran in čirov uporabljali lipovo listje (*Tiliae fillium*), zdaj pa se je ta uporaba opustila. Prav tako se je opustila uporaba lipovega oglja (*Tiliae carbo*), ki so ga včasih uporabljali pri črevesnih in kožnih težavah. Lipov les je mehak in lahek, belkaste ali rumene barve. Ima izrazit in prijeten vonj in se uporablja v rezbarstvu, mizarstvu, čebelarstvu, za izdelavo pohištva, glasbil, igrač, ... Lipo imajo radi tudi čebelarji, saj je zelo medonosna drevesna vrsta. Lipi zelo podobna drevesna vrsta je lipovec (*Tilia cordata*), ki ravno tako uspeva v naših gozdovih.

LIPOVEC (*Tilia cordata*)

Lipa in lipovec nista ženska in moški. Gre za dve različni vrsti znotraj rodu lip (*Tilia*), ki jih najdemo v naravi v Sloveniji. Vsi predstavniki lip so enodomni, to pomeni, da vsak cvet vsebuje tako ženske (pestič) kot moške (prašnik) dele. Uporabni deli lipe in lipovca za zdravilne namene so njuni cvetovi, ovršni listi in beljava (notranja plast lubja in les tik pod njim). Listov danes ne uporabljamo več.

Lipovcu pravimo tudi malolistna lipa. Zraste do 30 m, cveti pa od junija do julija, običajno zacveti 7 do 14 dni za lipo. Listi so manjši, veliki so približno 8 x 8 cm, so srčaste oblike, nesorazmerni in nazobčani. Zgoraj so temnozeleni in goli, spodaj modrikasto zeleni. Pecelj je gol. Na spodnji strani listov v pazduhah žil so rdečerjave dlačice. V socvetju je 3 do 10 cvetov. Skorja je sivorjave barve, tudi malo rdečkasta (včasih) z navpičnimi brazdami. Plod so več semenski okroglasti oreški s premerom 5 mm, malce puhasti in brez vzdolžnih reber.

NAJEVSKA LIPA:

Najevska lipa ali Najevnikov lipovec (*Tilia cordata*) raste ob domačiji Osojnik na Ludranskem južnem vrhu, južno od Črne na Koroškem. Izjemna je po svojem izgledu, starosti, pričevalnosti in merah. Znana je kot najdebelejše drevo v Sloveniji in sega 24 m v višino. Njeno starost ocenjujejo na 500 let. Deblo je votlo. (V nekaterih krajih smo posadili potomce Najevske lipe).

MURVA (*Morus nigra*)

Črno murvo že od nekdaj gojijo zaradi okusnih plodov. Iz prvotne domovine so drevo že v antiki razselili po sredozemskih deželah, danes pa je razširjena vse do Indije, Pakistana in Afganistana na vzhodu. V 17. st. so jo zanesli tudi v Veliko Britanijo v upanju, da bodo na njej gojili sviloprejke. Zaradi bolj trdega listja od listov bele murve je črna murva manj primerna za hrano sviloprejkam, zaradi česar projekt ni uspel.

Je rod listopadnih dreves, ki jih gojimo zaradi listov in užitnih plodov, ki so v resnici soplodja. Izvira iz Azije, kjer jo uporabljajo za gojenje sviloprejk, ki se hranijo z listjem. Dobro uspeva v Aziji, Sredozemlju in Srednji Evropi. Pri nas sta poznani predvsem bela in črna murva, sicer pa je na svetu približno sto vrst te rastline. Komaj opazni enospolni cvetovi v visečih mačicah cvetijo spomladi in okrasno niso zanimivi. Drevo raste hitro in je odporno na sušo in nizke temperature. Je prezimno trdno drevo in lahko prenese temperature do -30°C . V rastni sezoni se poganjki, ki so bili poškodovani v zmrzali, hitro obnovijo.

Murva je srednje visoko listopadno drevo, ki zraste do 12 metrov v višino. Krošnja je kroglaste oblike, listi so na mladih vejah dolgi 23 cm, na starih vejah pa od 10 do 20 cm. Na veje so nameščeni na nekoliko krajših pecljih kot listi bele murve, žleb je pri njih le nakazan. Na bazi so listi izrazito srčasti. Sicer se delijo na 3 do 5 krp, lahko pa so tudi nedeljeni. Zgornja plast je temnozeleno, spodnja pa je dlakava. Jeseni se listi obarvajo rumeno. Skorja debla je najprej siva, nato rjava in po dolgem razpokana.

Prve plodove najdemo na rastlini že v tretjem letu, vendar so plodovi manjši. Po petem ali šestem letu so plodovi večji. Užitni jajčasti in mesnati, sočni, temno škrlatno rdeči plodovi dozorevajo na koncu poletja in na začetku jeseni. Dolgi so 3-5 cm, odvisno od sorte in so sladkokislega okusa.

Najboljši čas za sajenje je spomladi do aprila, lahko pa drevesa posadimo tudi jeseni. Murva potrebuje zelo sončna rastišča in rodovitna, dobro odcedna tla. Prilagaja se različnim tipom talin in uspeva tudi na bolj siromašnih tleh. Najraje ima sončne lege in topla rahlo alkalna tla. Drevesa murve ne sadimo na mokrih in vlažnih tleh, najboljša so tla z dobro drenažo in visoko sposobnostjo zadrževanja vlage. Množimo jih poleti z neolesenelimi podtaknjenci ali jeseni s semeni.

Obstaja tudi legenda o začetku proizvodnje svile, ki je povezana z drevesom murve. Princesa Xi Lin Shi je pila čaj pod veliko lepo murvi, ko ji je v skodelico vročega čaja padel kokon. V vročem čaju je iz kokona nastala čudovita nitka. Tako je Kitajska odkrila neprecenljivo skrivnost male gosenice, ki živi na murvi in proizvaja dragocen vir, iz katerega je mogoče proizvajati neprecenljivo tkanino.

V dolini reke Neretve je bilo to drevo včasih zelo cenjeno, saj so ga uporabljali za izdelavo sodov. Iz plodov murve lahko pripravite odlične marmelade in džeme. V zdravilne namene se uporablja plodove,

liste in lubje. Plodovi vsebujejo organske kisline, vitamine, železo, kalij, mangan, pektin, veliko količino antioksidanta antocianina in še mnoge druge stvari. Lubje murve služi kot zdravilo proti črevesnim parazitom.

OLJKA: (*Olea europea*)

Oljka je drevo, ki je opisano v veliko mitih in legendah. Stara Grčija naj bi bila eden izmed prvih krajev, kjer so našli oljčno drevo, tesno pa je bil z njo povezan tudi mitološki nastanek mesta Atene.

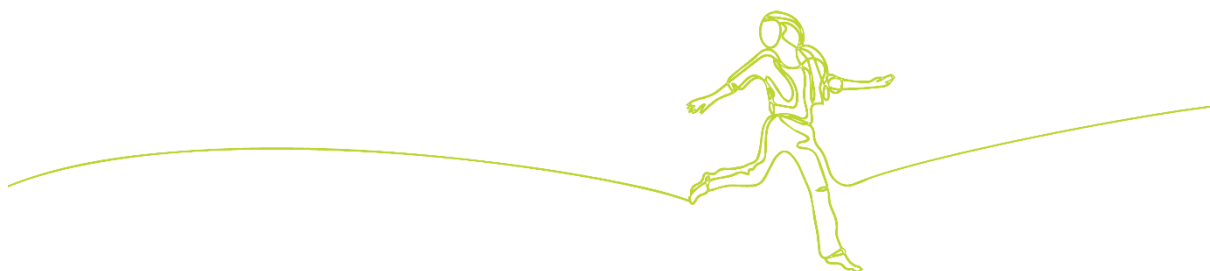
Rod *Olea* obsega okoli 30 vrst, ki so razširjene po Ameriki, Oceaniji, Afriki, Evropi in Aziji. Med njimi je najpomembnejša navadna ali mediteranska oljka.

V Stari Grčiji je bila oljka tako cenjena, da je poleg umora veljal za najhujši zločin posek oljčnega drevesa. Največja in najbolj prestižna nagrada na olimpijskih igrah je bila z oljčnim oljem napolnjena amfora. Oljka je zelo stara kultivirana rastlina, ki so jo ljudje uporabljali za izdelavo olja, kozmetičnih pripravkov, v medicinske in druge namene. Oljčno olje je bilo v zgodovini zelo cenjeno, saj so bogastvo nekaterih sredozemskih držav ocenjevali prav po količini in kakovosti pridelanega olja. Razcvet je gojenje oljke doživelo prav na območju Sredozemlja, kjer še danes predstavlja pomembno kulturno, gospodarsko in turistično znamenitost.

Je zimzeleno drevo, visoko od 3 do 5 m, ki oblikuje krošnjo. Raste počasi. Korenine so razporejene površinsko, največ korenin se nahaja od 30 do 60 cm globoko. Listi se na rastlini obdržijo približno tri leta in rastejo od spomladi do jeseni. Oljka cveti konec maja, njeni svetovi pa so rumeno zelene barve. Socvetja se razvijejo iz generativnih stranskih ali končnih, terminalnih brstov. Cvetovi se lahko pojavijo tudi na dvoletnih ali triletnih vejah, celo drevo oljke pa odcveti v dveh do treh dneh. Oljka običajno rodi vsako drugo leto. Plodovi so zreli konec oktobra, skoraj povsod pa jih še vedno obirajo ročno. Tropine uporabijo za krmo živini, včasih pozimi z njimi tudi kurijo v peči.

Oljko uspešno gojimo na rahlih in dobro zračnih prepustnih tleh z nevtralnimi do slabo kislim pH. Tla morajo biti dobro založena z različnimi hranili, pomemben element za uspešno rast oljke sta kalcij in dušik, ki je v organski snovi. Najugodnejše temperature za gojenje oljk so med 20 in 30 °C, preživijo pa tudi pri višjih temperaturah. Pozimi prenesejo v krajšem časovnem obdobju tudi temperature do -5 °C. Oljke so samopodne, vendar sadjarji ugotavljajo, da je pridelek v nasadih z več vrstami obilnejši. V slovenski Istri jih razmnožujemo z zelenimi potaknjenci, tako da večina novih nasadov zraste na lastnih koreninah. V primeru pozebe drevesa enostavno odrežemo na panj in oskrbimo novo drevo.

Leccino je toskanska sorta, močno razširjena po Italiji in drugih pridelovalnih območjih sveta. Za dobro oploditev in visoke pridelke potrebuje opráševalce.

MARELICA: (*Prunus armeniaca* L.)

Domovina marelice je Kitajska, kjer to vrsto gojijo že 5000 let. Še danes so tam celi gozdov divjih marelic. Marelica je nastala na treh rodovnih središčih: kitajskem, osrednjeazijskem in bližnjevzhodnem. Iz osrednjeazijskega in bližnjevzhodnega rodovnega središča se je kot posledica vojn, trgovskih poti in preseljevanja narodov v času Aleksandra Velikega razširila v Evropo. Ime *armeniaca* je dobila po armenskih trgovcih, ki so marelico prinesli v Italijo in Grčijo. V Evropi se je razširila šele po letu 1400, v Španijo se je na primer razširila preko Severne Afrike.

Drevo je srednje bujno. Obdobje mirovanja je kratko, zato mu najbolj ustreza hiter prehod iz zime v pomlad, brez temperaturnih kolebanj. Med sadnimi vrstami zmernega podnebnega pasu je marelica najbolj občutljiva, zato so območja, ki so primerna za pridelavo, omejena. Zelo je zahtevna glede klimatskih razmer. Ko je v zimskem mirovanju prenese nizke temperature in zaradi kratkega obdobja mirovanja cveti zelo zgodaj spomladi, ko je še vedno nevarnost pozebe. Zanj so najbolj ustrezne lege brez nevarnosti zimskih pozeb. Primerne so lege, ki so nagnjene proti severu ali severozahodu, da spomladi preprečimo prezgodnje odganjanje. Primerna so hladna in težka tla, bolje pa uspeva na območjih z nizko zračno vlago in manjšimi količinami padavin. Marelica bolje prenaša sušo kot vlago. Večina sort je avterofertilnih (samoplodnih), nekatere sorte pa potrebujejo opraševalne sorte, saj so samoneoplodne.

60
LET